

– по-четверте, особи, які здійснюють викладацьку діяльність, повинні належним чином оформити трудові або цивільно-правові відносини з суб'єктами надання освітніх послуг. Це може бути трудовий договір (якщо йдеться про сумісництво особи, уповноваженої на виконання функцій держави чи місцевого самоврядування у навчальному закладі) або цивільно-правова угода.

Отже, «викладацька діяльність» можлива лише в разі її здійснення особою шляхом укладання трудового договору з навчальним закладом. Усі інші види робіт не відповідають за своїм змістом та формою такій діяльності, як «викладацька», і є або здійсненням організаційно-розпорядчих функцій, або ж політико-просвітницькою діяльністю, що не є властивим для викладання та освіти.

У Кодексі України про адміністративні правопорушення передбачена відповідальність за таке правопорушення, пов'язане з корупцією, як порушення обмежень щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності (ст. 172⁴), у ч. 1 якої передбачено відповідальність за порушення особою обмежень щодо зайняття іншою оплачуваною діяльністю (окрім викладацької, наукової та творчої діяльності, медичної та суддівської практики, інструкторської практики зі спорту) або підприємницькою діяльністю.

Макаренко Н. К. – кандидат юридичних наук, доцент, здобувач кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ

ПРОФЕСІЙНА ЗЛОЧИННІСТЬ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ В ПЕРІОД СТАНОВЛЕННЯ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ (1917– 1921 рр.)

Генезис професійної злочинності на території України в період становлення радянської влади (1917–1921 рр.) є підтвердженням залежності характеру злочинності від конкретних соціальних умов. Події 1917 р. і громадянська війна змінили кримінальну обстановку в колишній Російській імперії. Так, в березні 1917 р. Тимчасовим урядом було оголошено загальну амністію, в результаті якої кількість

загальнокримінальних корисливих та корисливо-насильницьких злочинів зросла в десятки разів. Значну кількість цих злочинів вчиняли злочинці-професіонали.

У період 1917–1922 рр. в країні прокотилася хвиля грабежів, бандитських нальотів, що супроводжувалися жорстокими вбивствами. Одним із поширених способів були нальоти на квартири, грабежі під виглядом обшуків, реквізицій тощо. Ряди злочинного світу зросли в декілька разів. У кримінальне середовище влилися десятки, сотні тисяч новачків, які раніше не мали зв'язків зі злочинним світом.

Брак професіоналізму нова влада намагалася компенсувати заходами жорсткого характеру. Так, злочинці, затримані на місці злочину, розстрілювалися без суду і слідства, а в 1923 р. Об'єднане державне політичне управління (ОДПУ) отримало право відправляти в концентраційний табір професійних злочинців, контрабандистів та осіб, які пов'язані зі злочинним світом.

В законодавстві радянського періоду простежувалася тенденція диференціації кримінальної відповідальності за ознакою кримінального професіоналізму. Так, в гл. 3 Загальної частини КК УРСР 1922 р. (ст. 25 п. «е») містилася вказівка про те, що під час визначення міри покарання враховують обставину, що злочин вчинив професійний злочинець або рецидивіст. У цьому кримінальному законі містилося згадування про «злочинний промисел» в понад десяти статтях [1]. Термін «промисел» знайшов відображення і в КК УРСР 1927 р. [2]. Для утримання професійних злочинців було створено спеціальні місця позбавлення волі, що було прописано у Виправно-трудовому кодексі УСРР 1925 р.[3].

Така діяльність держави мала свої результати. У той період відбулося зниження професіоналізації злочинців загалом, відхід від професійної злочинної діяльності крадів-рецидивістів з дореволюційним досвідом. Водночас було майже вирішено проблему дитячої безпритульності, що становило резерви професійної злочинності того часу. Зміни соціально-економічних, правових умов життя суспільства призвели до того, що стали розпадатися стійкі організовані угруповання професійних злочинців, а інші – жорстко ліквідувалися правоохоронними органами. Однак злочинний світ швидко пристосувався до нових умов диктатури

більшовиків. Політичне протистояння, хаос і економічна розруха різко посилили кримінальні угруповання.

В злочинному світі того періоду виділилися два основних напрями: перший – злочинці з дореволюційним стажем; другий – політичні опоненти більшовиків, які стали на злочинний шлях в результаті безпрецедентного тиску радянської влади.

Наявність першого напрямку було зумовлено майже трьохсотлітньою історією розвитку професійної злочинності на території України і внутрішньою системою організації злочинного світу, який, культивуючи свої традиції, звичаї і «закони», забезпечував спадкоємний зв'язок. Перша категорія злочинців була асимільована в кримінальному середовищі і лише продовжила в нових реаліях злочинські традиції.

Представниками другого напрямку були переважно колишні офіцери, а також представники дворянства, інтелігенції, купецтва, які не змогли емігрувати, але не бажали влитися в нове життя і змиритися з радянською владою. У перші післяреволюційні роки їх злочинна діяльність здебільшого носила чітко виражений політичний характер. Вони не мали кримінальних навичок, не знали звичаїв злочинного світу, не мали ринків збуту, але, завдяки освіченості, ерудиції, наявності військового досвіду тощо, зуміли швидко адаптуватися до нових умов і стали займати «провідні» позиції в кримінальному світі, отримавши назву «жигани».

«Жигани» запозичили традиції і звичаї дореволюційного кримінального світу і пристосували їх до нових реалій [4]. Вони активно й ефективно вдосконалювали правила і культивували їх. «Жигани» демонстративно підкреслювали свою відмінність від іншого кримінального світу. Правила або закони, створені «жиганами», були спрямовані на організацію ідеологічної опозиції новому політичному режимові та полягали в заборонах: накопичувати майно; працювати; мати офіційну сім'ю; служити в армії; співпрацювати з офіційною владою; брати участь в громадському житті тощо.

«Жигани» запровадили також вимоги жорсткої військової дисципліни. Молодші беззаперечно підкорялися старшим, невиконання наказів яких каралося смертю (як на фронті у воєнний час). Потрапивши в банду, людина не могла самотійно піти з неї. Такі дії розцінювали як дезертирство і карали фізичним знищенням відступника.

До революції в кримінальному світі таких жорстких правил не існувало. Ці заборони були вироблені «колишніми», які у радянському суспільстві не змирилися з революційними змінами і стали ізгоями, у яких відібрали все, що можна відібрати – будинок, сім'ю, віру, надії на майбутнє, місце в суспільстві. Шляхів примирення з новим режимом не було. Залишалося лише мстити.

Ці правила стали по суті першим кроком для формування нових злочинних традицій і звичаїв.

Отже, в результаті внутрішньої конкуренції, злочинний світ був розколотий на старорежимних професійних злочинців («урки»), які дотримувалися традиційних злочинних звичаїв, і «жиганів». Боротьба за владу між ними тривала впродовж 1920-х р. і призвела до суттєвих змін у злочинному світі. Після декількох кривавих зіткнень, «урки» перемогли і почали встановлювати нові норми поведінки для кримінального світу.

В результаті певного синтезу було створено неформальний «зłodийський закон», який регулював норми поведінки в кримінальному середовищі та відображав реалії наявної соціальної системи. Тобто було розроблено неписаний зłodийський закон, який не містив ідеології та романтики і був заснований на традиціях злочинного світу і заходах протистояння політичному режиму. Лідери злочинного світу, які дотримувалися цього закону, стали називати себе «зłodіями в законі». Вперше в літературі термін «зłodій в законі» був використаний В. І. Монаховим. Таким чином, вони прагнули підкреслити свою лояльність відносно радянської влади. Вперше слово «зłodій» стало не позначенням злочинної спеціалізації, а визначенням кримінальної касты [5].

У боротьбі проти «жиганів» влада об'єктивно виступила на боці «урок», оскільки основні свої зусилля органи ОДПУ і НКВС спрямували саме проти «ідейних» банд, які замахувались на основи держави і тому представляли підвищену небезпеку. Недаремно деякі дослідники вказують на те, що появі та зміцненню позицій «зłodіїв у законі» сприяла діяльність радянських правоохоронних органів, які використовували їх для контролю за кримінальним світом, протиставляючи їх політичним злочинцям. Надалі «авторитетів» також залучали для контролю за внутрішнім порядком у місцях позбавлення волі ГУЛАГу.

Список використаних джерел

1. Уголовный кодекс УССР, утв. ВУЦИК 23 авг. 1922 г. – Изд. 2-е, офиц. – Харьков : Юриздат, 1922. – 100 с.
2. Уголовный кодекс УССР в ред. 1927 г. – Изд. 2-е, офиц. – Харьков : Юриздат, 1927. – 135 с.
3. Виправно-трудоий кодекс УСРР 1925 р. / упор. Г. О. Радов, І. І. Резнік // Хрестоматія з історії пенітенціарної системи України. – Київ : Говард Пресс, 1998. – Т. 2. – Ч. 1. – 456 с.
4. Водолазский Б. Ф. Преступные группировки. Их обычаи, традиции, «законы» (Прошлое и настоящее) / Б. Ф. Водолазский, Ю. А. Вакутин. – Омск : Омская высш. шк. милиции, 1979. – 38 с.
5. Гула Л. Ф. Правові засади боротьби з професійною злочинністю: історичні традиції та організаційні форми / Л. Ф. Гула // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2009. – № 2. – С. 42–49.

Мартиненко В. О. – аспірант кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ

ОСОБА ДЕРЖАВНОГО СЛУЖБОВЦЯ, ЩО ЗЛОВЖИВАЄ ВЛАДОЮ АБО СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ: КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

Проблема особи злочинця у кримінології є однією з ключових. Її значущість визначається тим, що злочин, будучи актом свідомої людської поведінки, значною мірою зумовлюється сутністю і особливостями особи, яка обирає таку форму поведінки.

Від якості виконання обов'язків державними службовцями залежить доля політичних, соціальних, економічних реформ, розвиток суспільства тощо. З огляду на це, розроблення теоретичних і прикладних питань кримінально-правової охорони інтересів державної служби та їх кримінологічне осмислення набуває більш вагомого значення. Занепокоєння викликає тенденція до зростання кількості злочинів у сфері службової та професійної діяльності,